

عنوان:

آشنایی با منابع و مواد کتابخانه ای
و نحوه ارائه آن به گروه های (خاص) معلولین

دانشجو:

سرکار خانم عاطفه پور مظاهری

پاییز ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۱

انواع منابع کتاب خانه ای

۲

انواع منابع مرجع

۳

خدمات کتابخانه ای به
گروه های خاص

۵

فن آوری در خدمت معلولان

۴

تعریف گروه خاص

انواع منابع کتابخانه ای

- ✓ کتاب
- ✓ نشریات ادواری
- ✓ پایان نامه ها, گزارش های تحقیق و ... (منابع منتشر نشده)
- ✓ منابع دیداری شنیداری و نرم افزاری
- ✓ منابع مرجع

انواع منابع مرجع

- منابع اطلاعی (دانش یا دست اول) ✓
- فرهنگ ها ((**Dictionaries**) ✓
- دایره المعارف ها ((**Encyclopedia**) ✓
- اطلس ها ((**Atlases**) ✓
- نشان نامه ها ((**Directories**) ✓
- دستنامه ها و دستورنامه ها و متون درسی ((**Handbooks and Manuals and Textbooks**) ✓
- سالنامه ها ((**Annals and Yearbooks**) ✓
- سرگذشت نامه ها ((**Biographies**) ✓
- منابع ارجاعی (راهنما یا دست دوم) ✓
- کتابشناسی ها ((**Bibliographies**) ✓
- نمایه نامه ها ((**Indexes**) ✓
- چکیده نامه ها ((**Abstracts**) ✓

خدمات کتابخانه‌ای به گروه‌های خاص

کتابخانه‌ها سازمان‌هایی خدماتی هستند که پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان را برعهده دارند. قانون دوم رانگاناتان - هر خواننده‌ای، کتابش - گواه این حقیقت است که کتابخانه و خدمات اطلاعاتی آن به همه مردم، اعم از تحصیلکرده و عامی، ثروتمند و فقیر، کارگر، بیمار، معلول، زندانی، و جز آن تعلق دارد.

نقش کتابخانه‌های عمومی برای خدمات به گروه‌های مختلف جامعه از اهمیت خاصی برخوردار است. بیانیه یونسکو درباره خدمات ویژه کتابخانه عمومی می‌گوید که: خدمات ویژه و مواد کتابخانه‌ای باید به استفاده‌کنندگانی که به هر دلیل، نمی‌توانند از خدمات عادی کتابخانه استفاده کنند، مانند اقلیت‌های زبانی، افراد ناتوان، بیماران، یا زندانیان، ارائه گردد.

تعریف گروه خاص

در متون کتابداری و اطلاع‌رسانی معمولاً واژه‌هایی چون محروم، ناتوان، و معلول هم‌ارز یکدیگر به کار می‌رود. اما "محروم" اصطلاح عامی است که به ناتوانان جسمی و ذهنی، سالمندان، بیماران، زندانیان، گروه‌های اقلیت قومی و زبانی، و جز آن اطلاق می‌شود؛ در حالی که "معلول" فقط در مورد ناتوانان جسمی و ذهنی به کار می‌رود، زیرا ناتوانی نوعی آسیب جسمی یا ذهنی است که سبب کاهش یا از بین رفتن توانایی‌های حسی و حرکتی منجر به معلولیت می‌گردد.

ارائه خدمات :

نیازهای اطلاعاتی گروه‌های خاص جامعه نیز، همچون سایر مردم، برحسب سن و گسترش سطح آگاهی آنها متفاوت است. این افراد ممکن است، به سبب برخی نارسایی‌ها، به منابع ویژه‌ای نیاز داشته باشند؛ به طور مثال، فردی که نقص بینایی دارد نمی‌تواند خطی را که در جامعه متداول است بخواند؛ و به مطالبی با خط بریل، کتاب‌های گویا، و مانند آن نیاز دارد.

برای ارائه خدمات به گروه‌های خاص، علاوه بر خدمات معمول کتابخانه، باید برای هر گروه متناسب با ناتوانی‌ها و نیازهای اطلاعاتی آن مواد لازم فراهم گردد. کتابخانه عمومی می‌تواند، با تهیه منابع و وسایل مناسب، به طور مؤثری به گروه‌های خاص کمک کند.

انواع گروه‌ها

از لحاظ خدمات کتابخانه‌ای، گروه‌های خاص را می‌توان به انواع عمده زیر تقسیم کرد:

۱. نوسوادان
۲. اقلیت‌ها
۳. زندانیان
۴. بیماران
۵. معلولان

ارائه خدمات

برای دستیابی به این هدف، تربیت کتابداران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کتابداران، علاوه بر مهارت‌های معمول، مانند سازماندهی دانش، اطمینان از کیفیت مواد، و حمایت از استفاده‌کنندگان و آموزش آنها، به انعطاف‌پذیری و سازگاری با گروه‌ها یا افراد خاص نیز نیاز دارند. آشنایی آنان با طرز استفاده از لوازم و تجهیزات تخصصی مناسب گروه‌های خاص نیز ضروری است. کتابداران باید هنگام ارائه خدمات به این گروه‌ها در نظر داشته باشند که آنان قادر به انجام چه نوع کاری هستند و به چه کمکی نیاز دارند.

۱. نوسوادان

نوسواد کسی است که به‌تازگی مهارت خواندن و نوشتن را، به‌گونه‌ای محدود، کسب کرده است و در خواندن با مشکل روبه‌رو است.

۲. اقلیت‌ها

اقلیت به گروه مهاجران و اقلیت‌های قومی، و پناهندگان اطلاق می‌گردد.

۳. زندانیان

طبق اصل چهارم از قوانین سازمان ملل در مورد به‌کار بستن حداقل مقررات برای رفتار با زندانیان چنین آمده است: "هر زندان باید یک کتابخانه برای استفاده گروه‌های مختلف زندانیان و به‌قدر کافی کتاب‌های آموزشی و تفریحی داشته باشد و زندانیان برای استفاده کامل از آنها ترغیب شوند"

۴. بیماران

خدمات کتابخانه‌ای به بیمارستان‌ها در بسیاری از کشورها سابقه‌ای طولانی دارد. حتی استانداردهایی نیز برای عرضه این‌گونه خدمات تهیه شده است.

۵. معلولان

فوریت‌های خاص معلولیت شامل معلولیت دیداری، اختلال شنوایی معلولیت جسمی، اختلال‌های گویایی و زبانی، معلولیت ذهنی و هیجانی و معلولیت‌های چندگانه است

خدمات کتابخانه‌های عمومی برای معلولان به‌منظور انجام فعالیت‌های زیر طراحی می‌شود:

- کمک به افراد معلول و عقب‌مانده برای برخورداری از زندگی لذت‌بخش، پی‌بردن به استعدادها و توانایی‌های فردی، و ایجاد علاقه در افراد معلول؛
 - کمک به اشتغال حرفه‌های مختلف؛
 - تشویق افراد معلول و عقب‌مانده برای کسب استقلال فردی.
- کتابخانه‌ها باید افرادی را، در چارچوب بودجه و زمان مورد نیاز، مأمور ارائه خدمات به مؤسسات، افراد، یا خانواده‌هایی کنند که نیاز به توجه ویژه دارند (۵: ۱۲۰).
- جامعه ناشنوایان، به افرادی که به‌سبب ناشنوایی مادرزادی از زبان اشاره استفاده می‌کنند، افرادی که هم از زبان اشاره و هم از زبان نوشتاری عامه مردم استفاده می‌کنند، بزرگسالانی که گوششان سنگین است، و اعضای شنوای خانواده ناشنوایان اطلاق می‌گردد.
- ارائه خدمات به‌عوامل بسیاری از جمله حجم منابع، تعداد استفاده‌کنندگانی که به آنها ارائه خدمت می‌شود، و جمعیت جامعه ناشنوایان بستگی دارد. کارکنان کتابخانه نیز باید آموزش‌های لازم را در مورد ارائه خدمات و ارتباط مؤثر با ناشنوایان گذرانده باشند.

تعریف گروه خاص

برخی کتابخانه‌ها در سطح ملی یا منطقه‌ای معمولاً دفتر یا بخشی را که مسئول خدمات مشاوره‌ای به ناشنوایان باشد پیش‌بینی می‌کنند. وجود دستگاه مخصوصی که ناشنوایان می‌توانند توسط آن از تلفن استفاده کنند در کتابخانه لازم است. علائم اخطار قابل مشاهده باید در کتابخانه نصب شود تا مراجعان ناشنوا از مشکلات و موقعیت‌های اضطراری آگاه شوند.

منابع بصری غیرچاپی در مجموعه هر کتابخانه‌ای که مراجعه‌کننده ناشنوا دارد اجتناب‌ناپذیر است. مجموعه‌ای از نوارهای ویدئویی یا فیلم‌ها را می‌توان به زبان اشاره یا همراه با جمع‌آوری کرد و وسایل لازم را برای مشاهده آنها فراهم آورد.

از اعضای ناشنوی کتابخانه برای طراحی و گسترش خدمات و ایجاد کمیته‌های مشورتی، می‌توان بهره‌مند شد.

پیش‌بینی برنامه‌هایی به زبان اشاره، مانند قصه‌گویی و برنامه‌هایی مرتبط با فرهنگ ناشنوایان می‌تواند مفید باشد

نابینایان یا افراد دارای معلولیت دیداری، از موادی چون کتاب‌هایی با چاپ درشت و خط بریل، مجله‌هایی به خط بریل، نوار کاست از منابع داستانی و اطلاعاتی (کتاب‌های گویا)، صفحات موسیقی، مجموعه‌های آموزشی، و بازی‌های انطباق‌یافته با نیازهای کودکان، از قبیل شطرنج و کتاب‌های معمول کودکان اما با تصاویر بزرگ و حروف چاپی واضح استفاده می‌کنند. برای مجله‌های پرحجم به خط بریل، قفسه‌های بسیار و میزهای بزرگ برای مطالعه مورد نیاز است. نشانه‌های راهنما به خط بریل بر کتاب‌ها و قفسه‌ها نصب می‌گردد و وسایل شنیداری برای نرم‌افزارها به‌منظور سازماندهی مواد کتابخانه‌ای مورد نیاز است.

برنامه‌هایی چون قصه‌گویی، نمایش، موسیقی، و فعالیت‌های باشگاهی می‌تواند توسط کتابخانه‌های عمومی برای نابینایان اجرا گردد. خدمات کتابخانه برای کودکان نابینا با همکاری والدین و مؤسسات دیگر انجام می‌شود. برای کودکان باید به نسبت طول زمانی که خط بریل را آموخته‌اند و نیز به میزان توان هوشی ایشان توجه داشت، زیرا در مراحل مختلف سرعت و درک مطلب هستند. این کودکان مانند کودکان بینا، در هر سنی به انواع کتاب‌ها و موضوع‌های مورد علاقه خود نیازمندند به‌شرطی که با خط بریل و با حروف مشخص یا حروف درشت چاپ شده باشد. بخش مهمی از قانون کتابخانه‌های عمومی و ملی در مورد نابینایان است و لازم است که استاندارد یکسانی جهت ارائه خدمات به نابینایان تبیین و تعیین گردد.

معلولان ذهنی نیز از جمله گروه‌های نیازمند به خدمات ویژه هستند. در سال ۱۹۷۱، مجمع عمومی سازمان ملل متحد بیانیه حقوق عام و خاص عقب‌ماندگان ذهنی را به تصویب رساند. به همین سبب، در سال‌های اخیر، کتابخانه‌های عمومی خدماتی برای ارائه به این گروه‌ها در نظر گرفته‌اند معلولان ذهنی معمولاً در برقراری تماس با دیگران محدودیت دارند. نارسایی در گفتار و زبان و مشکلات در ایجاد ارتباط با خارج از منزل، محیط و مردم را برای آنها کشف‌نشده می‌گذارد. اوقات فراغت معلولان ذهنی اغلب در انزوا می‌گذرد. به همین سبب، خواندن کتاب و روزنامه موجب گسترش دید آنان می‌گردد.

دولت و مجلس برای بهبود و دسترسی به فرهنگ و اطلاعات افرادی که از معلولیت‌های جسمی و ذهنی رنج می‌برند نقش مهمی برعهده دارند. یارانه‌ای که دولت برای تهیه نشریات و کتاب‌های ویژه این امر پیش‌بینی می‌کند مهم است. سرمایه‌گذاری برای تربیت مسئولان کتابخوانی نیز اهمیت دارد، زیرا گاه کتابخوانی تنها راه تماس با خوانندگان معلول است

فن‌آوری در خدمت معلولان

از سال ۱۹۸۰، بسیاری از کتابخانه‌ها سعی در بهبود وضعیت منابع و خدمات ارائه‌شده به معلولان داشته‌اند. در این میان، فن‌آوری و چاپ الکترونیکی، نقش اساسی برعهده داشته است؛ به‌طوری که بخش ویژه‌ای از کتابخانه‌ها به این وسایل اختصاص یافته است و معلولان در تصمیم‌گیری‌های لازم جهت انتخاب بهترین و قابل استفاده‌ترین فن‌آوری مشارکت دارند.

استفاده از چاپ الکترونیکی به‌جای چاپ معمولی، دستیابی به کتابخانه را به‌ویژه برای معلولانی که استفاده از چاپ کاغذی پیوسته برایشان مشکل است آسان‌تر می‌سازد. هم‌اکنون کتابخانه‌ها می‌توانند از چاپ الکترونیکی بر روی صفحه فشرده، کاتالوگ‌های پیوسته، مجلات و روزنامه‌های الکترونیکی، و خطوط تلفن (برای فرستادن دورنگار) استفاده کنند. بعضی از دستگاه‌های نوین که معلولان می‌توانند با به‌کارگیری آنها از متون چاپی استفاده کنند عبارتند از: پویشگر، نظام‌های ترکیب‌کننده صدا، نظام‌های تشخیص‌دهنده صدا، دستگاه‌های دستیابی به بریل (صفحه‌کلید بریل و دستگاه‌های مخصوص خواندن حروف بریل)، نمایش حروف با چاپ درشت، و جز آن. فن‌آوری‌های نوین، عضویت در شبکه‌های محلی، منطقه‌ای، ملی، و بین‌المللی را میسر ساخته و ارتباط با سازمان‌های معلولان و همکاری با برنامه‌های امانت بین کتابخانه‌ای را تسهیل کرده است.

با تشکر از توجه شما!!

منابع

- (۱) ارجمند، تاج‌الملوک. "تجهیزات نوین برای تسهیل خدمات اطلاعاتی به معلولان". پیام کتابخانه. س. چهارم، ۳ و ۴
- (۲) "بیانیه یونسکو درباره کتابخانه عمومی ۱۹۹۴". ترجمه زهره میرحسینی. پیام کتابخانه. س. پنجم، ۱ و ۲
- (۳) دفتر بین‌المللی آموزش یونسکو. درس‌های سوادآموزی. ترجمه زهرا صباغیان. تهران: مدرسه، ۱۳۷۲

